

Mövzu 5. Azərbaycanın bitki örtüyü.

Dağ relyefinin mürəkkəbliyi və güclü parçalanması, şaquli zonallıq, bununla əlaqədar torpaq və iqlim şəraitinin müxtəlifliyi Azərbaycanda zəngin bitki örtüyünün yaranmasına səbəb olmuşdur. Respublikamızın ayrı-ayrı hissələrində bitki örtüyü müxtəlif dərəcədə III dövrün reliktlərlə növləri ilə daha da zənginləşmişdir. Respublikamızın ayrı-ayrı bölgələrində insan fəaliyyətinin bitki örtüyünə təsiri ən qədim dövrlərdən başlanılmışdır.

Respublikada əsas şaquli zonal bitki örtüyü tipləri aşağıdakılardır.

- 1) Yarımsəhra və səhra
- 2) Bozqır
- 3) Meşə bozqır
- 4) Subalp
- 5) Alp
- 6) Subnival

1. Yarımsəhra və səhra bitki örtüyü. Bu bitki örtüyü respublikanın düzən sahələrində dəniz səviyyəsindən başlayaraq 200-500 m Mil-Muğan, Şirvan və Qarabağ düzlərində, Ceyrançöldə, Qobustanda yayılmışdır. Naxçıvan MR ərazisində yarımsəhra bitkiləri 600-700 metrədən 1200-1300 metrədən rast gəlinir. Mövcud yarımsəhra örtüyü uzun müddətli mal-qara otarılması nəticəsində öz ilkin vəziyyətini itirmişdir. Bunlar əsasən bu və ya digər dərəcədə pozulmuş efemerli qarağanlıqlardan və kəngizliklərdən ibarətdir. Onların tərkibində kəvər, xostək, soğanaq, qırtıç, yapon tonqalotu və taxıl otları qarışır.

Dənizkənarı qumluqlarda sirkən, otsarımsağı, dikyarpaq, qum yovşanı, qum göyçiçəyi, dəvətikanı və başqa otlar geniş yayılmışdır.

2. Meşə bozqır və bozqır bitki örtüyü. Meşə bozqır bitki örtüyü - arid seyrək də adlanır.

Arid meşələrin əsas komponentləri çoxmeyvəli ardıc, kəskinliyi ardıc, iberiya ağcaqayını, iydəyarpaq armud, qafqaz dağdağanı, Zəngilan rayonunda araz palıdı, Ellər oyuğunda eldar şamı sayılır. Kserofit bitkilərdən qaratan, acılıq, doqquzdan, topulqa, murdarça və s. bitir.

Bozdağ ərazisində suxurlar çox kövrək duzlu gillərdən ibarət olan sahələrdə arid meşələrinin yerində səhranı xatırladan özünəməxsus briqana

qrupları yaranır. Belə sahələrdə əsasən qaratikana, saqqıza, dağdağana və iydəyarpaq armuda rast gəlinmir.

Kiçik qafqazın cənub şərq yamacında dağətəyi zonasında (Həkəriçay hövzəsində) dəniz səthindən 300-600 m yüksəklikdə meşəsi yox edilmiş sahələrdə əsasən kserofit tipli şiblək qruplar formalaşmışdır.

Araz, Bəcit və oxçuçayları hövzələrində şibləklərin fonunda tək-tək saqqızağac, dağdağan, iydəyarpaqlı armud və küləkdən qorunmuş dərələrdə çinar da bitir. Cəbrayıl rayonunda İncəçay cələbilər çayı hövzəsində yovşan yarımşəhrası fonunda tək-tək saqqızağacına təsadüf olunur.

Tədqiqat işləri göstərir ki, vaxtilə yayla ərazisində (Oğuz, Qəbələ, İsmayıllı) dəniz səviyyəsindən 500-1000 metr yüksəklikdə quzey yamaclarda yayılan palıd meşələri hazırda əkin və biçənək sahələrində tək-tək yaşı ötmüş möhtəşəm palıd ağacları şəkilində qalmışdır. Palıd meşələri yox edilən sahələrdə qaratikan, dəmirqara, sumax və s. geniş yayılmışdır.

Sübut edilmişdir ki, ilkin qaratikanlıq ola bilməz, O, yalnız meşə yox edilən yerlərdə yaranır. Ona görə də qaratikan kollarını keçmişdə həmin ərazidə meşə olmasını təsdiq edən dəlil saymaq mümkündür.

Böyük Qafqazın cənub yamacında hemikserofil tipli bitkilərin xarakterik massivləri onun şərq qurtaracağında-Pirsaatçay hövzəsində yayılmışdır. Gədəbəy və Daşkəsən rayonlarında meşəsizləşdirilmiş ərazilərdə taxılotu, daşdayanlı, dovşantopallı, bozqırlar formalaşmışdır.

Ədəbiyyat

1. Voronov. A. Q.	Biocoğrafiya 1963
2. Naumov Q. B.	Biocoğrafiyanın qısa tarixi
3. H. Qədirov	Bitki coğrafiyası